

LTO Nederland staat voor de belangen van ruim 30.000 ondernemers in 17 verschillende sectoren, in alle regio's van Nederland, met ieder hun eigen ideeën over de toekomst. Onze vereniging blinkt uit in diversiteit maar vertegenwoordigt altijd het belang van het collectief. Dat doen we namens onze leden, en daarom in verbinding met de samenleving en haar wensen. Niet voor enkel de komende drie jaar, maar voor de komende generaties. Enkele grote en urgente dossiers, cruciaal voor het herstel van vertrouwen onder boeren en tuinders, brengen we graag als eerste onder de aandacht.

Verdienvermogen en ondernemerschap

Transitie en verandering kan alleen met een wenkend verdienmodel. In veel politieke plannen ontbreekt de bedrijfseconomische onderbouwing. Bij politieke plannen gaat een agrarische ondernemer al snel rekenen: "Kan mijn gezinsbedrijf hiervan leven? Kunnen de hoge investeringen worden gefinancierd? Wat betekent dit voor mijn opvolgers?" Want weet, een stal of kas gaat al snel een generatie lang mee en met de kleine marges kent de sector lange terugverdientijden.

Wij vragen u daarom:

- Transparant te zijn over de sociaal- en/of bedrijfseconomische impact van wet en regelgeving en bij een negatieve impact andere keuzes te maken.
- Voortvarend aan de slag te gaan met het uitwerken van de coalitieafspraken over de gevraagde niet-vrijblijvende bijdrage van banken, toeleveranciers, de verwerkende industrie en de retail aan de positie van de boer in de keten en de afspraak om in Nederland geproduceerd voedsel voorzien van een herkomstetiket.
- De continuïteit van het familiebedrijf te ondersteunen door de bedrijfsopvolging eenvoudiger te maken en daarmee jonge ondernemers te steunen en de transitie te stimuleren.
- Goed werkgeverschap in de agrarische sector de ruimte te geven, en dus een forse lastenverzwaring door de verhoging van het minimumloon te voorkomen, de unieke kenmerken van seizoenswerk in onze sector in ogenschouw te nemen, de impuls op tijdelijke woningbouw in het belang van internationale werknemers te stimuleren, en arbeidskrachten onder voorwaarden van buiten de EU te verwelkomen.

Stikstof en gebiedsgerichte transitie

Het nieuwe kabinet maakt terecht vele miljarden vrij om aan de slag te gaan met de stikstofopgaven. Voor het slagen hiervan is steun vanuit het veld onontbeerlijk. We roepen u nadrukkelijk op om de voorstellen van de Coalitie Toekomstgerichte Melkveehouderij (CTM) en van boeren-, bedrijven- en natuurorganisaties op te nemen in de uitwerking van uw plannen. PBL noemde het plan *Duurzaam Evenwicht* terecht 'ambitueus'. Het coalitieakkoord heeft nog hogere ambities gezet. De voorgestelde 50% reductie is een verdubbeling (!) van het vorig jaar vastgelegde doel van 26% en hoger dan de door ons voorgestelde 40%. Dat is teleurstellend en roept vragen op met betrekking tot realiteitsgehalte en uitvoerkracht.

Wij vragen u daarom:

- Zet in lijn met het plan *Duurzaam Evenwicht* in op robuuste natuur, innovatie en natuurinclusieve landbouw. Met een gebiedsgerichte aanpak, een stikstofregistratiesysteem en adequate metingen en monitoring die de wiebelige modellen die op dit moment worden gebruikt verbeteren.
- Biedt in lijn met het plan *Naar een vitale, emissiearme melkveehouderij met toekomst* van de Coalitie Toekomstgerichte Melkveehouderij perspectief aan melkveehouders die hun bedrijf willen voortzetten. Dit plan, gebaseerd op een combinatie van managementmaatregelen, structuurversterking en aanpassing van stalsystemen op basis van bestaande technieken, vereist additioneel een eenmalige noodzakelijke minimale investering van de overheid van 1,3 miljard euro in totaal tot 2030.
- Biedt ook ruimte voor innovatie van onderop, zoals bijvoorbeeld van de Nieuwkoopse boeren.

Klimaatverandering raakt boeren en tuinders als eerste

De land- en tuinbouw is de sector die het hardst geraakt gaat worden door klimaatverandering. Het is niet enkel het extremer weer dat impact zal hebben op de sector. Het nieuwe kabinet neemt zich grote ambities voor met verhoogde reductiedoelen. Ook die impact zal groot zijn in de agrarische sector. Koerswijzigingen op een agrarisch bedrijf kosten veel tijd en geld. Een boer, tuinder of teler kan daartoe enkel stappen zetten als daar voldoende verdienvermogen tegenover staat.

Koerswijzigingen op een agrarisch bedrijf kosten veel tijd en geld

De agrarische sector speelt een belangrijke rol bij het behalen van klimaatdoelen. Zo wordt een groot deel van alle duurzame energie in Nederland opgewekt op boerengrond. Ook heeft de sector vanaf 1990 aantoonbaar klimaatemissies gereduceerd (19,5%, CBS 2021) en gaat hiermee door. De transitie naar een klimaatvriendelijke landbouw zal echter eerder een generatie kosten, dan dat dit in vier jaar tijd gerealiseerd kan worden. Hierbij zijn boeren en tuinders in grote mate afhankelijk van de consumentenvraag naar duurzamere producten enerzijds en van een structurele beloning van maatschappelijke diensten als reductie van methaan, natuurinclusiever grondbeheer, biodiversiteitsherstel en koolstofvastlegging anderzijds.

Wij vragen u daarom:

- Houdt rekening met de bijzondere positie van de land- en tuinbouw en bijbehorende natuurlijke processen.
- Geef boeren en tuinders de tijd en de ruimte krijgen om hun bedrijf anders in te richten, waarbij hun ondernemerschap en vakmanschap leidend is.

Beter voor bodem en water

De coalitie zet in op het 'voortzetten van de transitie naar kringlooplandbouw op het terrein van voer, mest, bodem, pacht, dierenwelzijn en daarbij behorende innovaties', om zo 'landbouw en natuur in balans te brengen', waarbij 'water en bodem sturend worden bij ruimtelijke planvorming'. Ook kondigt het coalitieakkoord aan dat kringlopen worden gesloten met de 'inzet van reststromen in veevoer, vervanging van kunstmest door organische mest en een grondgebonden melkveehouderij'. Over de invulling van deze passages leven veel vragen. Urgente antwoorden die perspectief in de praktijk bieden zijn nodig rondom het 7e Actieprogramma Nitraatrichtlijn (APN), derogatie en de omgang met waterkwaliteit en -kwantiteit.

Wij vragen u daarom:

- Vaart te maken met de erkenning van de zogenaamde kunstmestvervangers.
- Vanuit het belang voor ondernemer én milieu ten volste in te zetten op derogatie.
- De maatwerkplan voor het verminderen van de uitspoeling van nitraat naar het grondwater en de afspoeling van stikstof en fosfaat naar het oppervlaktewater in de eerste helft van 2022 met LTO verder uit te werken. Zodat ondernemers op 1 januari 2023 kunnen kiezen voor ofwel het generieke beleid uit het 7^e APN ofwel de toepassing van ons maatwerkplan op het bedrijf.
- Met ons in overleg te treden over een nuttige en effectieve besteding van de ruim 800 miljoen euro die extra voor de Kaderrichtlijn Water is gereserveerd.

Gezonde en weerbare teelten

LTO werkt samen met het ministerie van LNV en andere partners intensief aan de omslag naar gezonde en weerbare teelten onder het Uitvoeringsprogramma gewasbescherming 2030. De stip op de horizon in het vorig jaar overeengekomen programma is 2030, dat is voor veel boeren en tuinders nog maar acht keer planten of zaaien. In 2030 moeten planten en teeltsystemen weerbaar zijn. Om dit te realiseren zijn nieuwe bouwstenen nodig, denk aan moderne veredelingstechnieken, weerbare rassen, laagdrempelige (precisie-)technologie en databenutting en (kennis van) functionele agrobiodiversiteit. Het is voor LTO Nederland de vraag waarop en hoe de in het coalitieakkoord genoemde versnelling vorm zou

De aandacht moet niet op tussendoelen liggen, maar op een transitiebeleid

moeten krijgen en wat bereikt zal worden met het stellen van tussendoelen. De aandacht moet niet op tussendoelen liggen, maar op een transitiebeleid.

Wij vragen u daarom:

- Zet vol in op de toezeggingen en beloftes die de overheid zelf heeft gedaan in het Uitvoeringsprogramma. Sluit daarbij niet bij voorbaat bepaalde oplossingen uit. De randvoorwaarden voor vandaag en morgen moeten eerst ingevuld worden: de aanpak van korte-termijn knelpunten en het economisch perspectief voor telers.

Een veehouderij die voorop loopt

Nederlandse veehouders werken volgens de hoogste standaarden ter wereld. Bij de zorg voor hun dieren worden ze vaak geconfronteerd met conflicterende wensen tussen verschillende duurzaamheidsaspecten, welzijn en gezondheid, en markt. Veehouders willen meebewegen naar een manier van landbouw waarin dierenwelzijn nog meer centraal wordt gesteld, zoals dit ook in het coalitieakkoord aandacht krijgt. Het is positief dat hierbij wordt gekozen voor een convenant-aanpak. LTO benadrukt hierbij dat dierenwelzijn in relatie tot volksgezondheid integraliteit moet worden bekeken, en inzet op eerstgenoemde geen negatief effect mag hebben op de volksgezondheid.

**Nederlandse
veehouders
werken
volgens de
hoogste
standaarden
ter wereld**

Wij vragen u daarom:

- Laat de in 2019 door de sectoren opgestelde verduurzamingsplannen de leidraad zijn van het convenant. Met de juiste aanpak en invulling van een convenant kan het kabinet dus tot werkbare, realistische afspraken met de veehouderij komen.

**Om de transitie
tot een succes te
maken zijn
draagvlak en
onderling
vertrouwen
sleutelwoorden**

Herstel van vertrouwen

Het herstel van vertrouwen tussen de sector en de overheid is dan ook onontbeerlijk voor de opgaven die voor ons liggen. We staan aan de vooravond van een ongekend grote transitie in de inrichting van ons land. Het coalitieakkoord heeft hier een duidelijke koers ingezet, die op punten evenwel vragen en behoefte aan nadere duiding oproept. Om die transitie tot een succes te maken zijn draagvlak en onderling vertrouwen sleutelwoorden.

LTO Nederland, als vertegenwoordiger van ruim 30.000 boeren en tuinders, heeft altijd verantwoordelijkheid genomen bij de opgaven. Wij zien dan ook uit naar een constructieve samenwerking waarbij ieder vanuit zijn eigen rol en verantwoordelijkheid deze transitie ingaat.

Voor een nadere analyse van het coalitieakkoord vanuit het perspectief van onze boeren en tuinders en de suggesties van LTO Nederland, zie lto.nl/analyse-coalitieakkoord/.